

Zdzisław Jan Małecki

BITWA ODDZIAŁU POWSTAŃCZEGO POR. ANTONIEGO KOROTYŃSKIEGO 15.06.1863 R. POD LUTUTOWEM NA ZIEMI KALISKIEJ

Streszczenie

Oddział por. Antoniego Korotyńskiego liczący około 250 powstańców został okrążony pod Lututowem przez wojska carskie z garnizonu kaliskiego (ok. 750 żołnierzy) i garnizonu wieluńskiego (ok. 880 żołnierzy). Dowódca A. Korotyński będąc w tzw. „zatrzasku” wydał rozkaz swojemu zastępcy por. o pseudonimie „Tatar” ażeby z ok. 130 powstańcami prze-rwał okrążenie wojsk rosyjskich i udał się w kierunku Górki Klonowskiej. W lesie zwanym Koziółek pozostał por. A. Korotyński ze 120 powstańcami, uzbrojonymi przeważnie w broń palną i kosy. Uformowany w czworobok oddział powstańczy prawie przez trzy godziny bohaterstwo odpierał ataki konnicy i piechoty carskiej. Powstańcy nie mając żadnej szansy wydostania się z okrążenia, złożyli broń zdając się na łaskę Rosjan. Płk Pomerancew wydał rozkaz kozakom zamordowania bezbronnych powstańców. Po bitwie obok lasu Koziółek , pozostało 64 zabitych, 46 ciężko rannych oraz 3 wzięto do niewoli. Zmarłych, rannych powstańców wraz z ich bohaterskim dowódcą pochowano na miejscowym cmentarzu pa-rafialnym w Lututowie. Pozostałych poległych (zamordowanych) powstańców, pod osłoną nocy pochowano w lesie Cisarek i po wycofaniu się wojsk carskich na skraju lasu Koziółek.

Słowa kluczowe: Powstanie Styczniowe, por. A. Korotyński, garnizony carskie, bitwa, pobojowisko, miejsce pochówku.

WPROWADZENIE

Powiat wieluński położony na południu Ziemi Kaliskiej w strategii władz po-wstańczych stanowił punkt przyjmowania i przechowywania broni dla powstańców z Belgii oraz z Księstwa Poznańskiego i Śląska. Pod względem organizacyjnym powiat wieluński, jako samodzielna jednostka terytorialna, podporządkowany był naczelnikowi powstania w woj. kaliskim. Pierwszym organizatorem powstania w powiecie był Tadeusz Sadowski [Kopernicki F., Warszawa 1959], a naczelnikiem cywilnym powstania Pela-giusz Cielecki właściciel majątku Świątkowice [Maliszewski E., 1925]. Naczelnikami powiatu wieluńskiego byli także: mjr Aleksander Lüttich, ppłk Józef Schoemitz-Pini, mjr Józef Oxiński, kpt Józef Łopacinski. W powiecie wieluńskim stacjonowały silne ugrupowania rosyjskie oraz także w sąsiedztwie garnizony znajdujące się w Kaliszu i Wieluniu, oraz w Częstochowie i Sieradzu. Władze powstańcze województwa kaliskiego

prof. nadzw. dr hab. inż. Zdzisław Jan MAŁECKI – Instytut Badawczo-Rozwojowy Inżynierii Łądowej i Wodnej „Euroexbud” w Kaliszu.

polecili, naczelnikowi wojskowemu powiatu wieluńskiego Józefowi Schoemitz-Pini, zorganizowanie oddziału powstańczego.

BITWA ODDZIAŁU POWSTAŃCZEGO

Na początku czerwca 1863r. por. Antoni Korotyński w okolicy Węglewic przystąpił do organizacji oddziału, w którego skład wchodził m.in. powstańcy z ówczesnego Księstwa Poznańskiego, a mianowicie z powiatów: krotoszyńskiego, ostrowskiego i ostrzeszowskiego. Karierę wojskową Antoni Korotyński rozpoczął w Połockim Pułku Piechoty w Piotrkowie Trybunalskim. Od 1861r. był słuchaczem Polskiej Szkoły Wojskowej w Genewie i Cuneo, kierowanej przez Ludwika Mierosławskiego. Po rozwiązaniu Szkoły w czerwcu 1862r. udał się do Paryża. Na początku czerwca 1863 r. por. Antoni Korotyński wraca do kraju. W drugiej dekadzie czerwca por. Korotyński powołał oddział liczący około 250 powstańców. Prawdopodobnie oddział w okolicy Węglewic, w pobliżu Wieruszowa został zauważony przez patrole carskiej straży granicznej lub „zdradzony”, co zadecydowało o pościgu oddziału w dniu 14 czerwca 1863 r. przez współdziałające ze sobą wojska rosyjskie z garnizonu w Kaliszu dowodzonego przez ppłk Tarasienkę w liczbie ok. 750 żołnierzy oraz Wielunia dowodzonego przez płk Pomerancewa w liczbie ok. 880 żołnierzy. Niektórzy badacze historii stawiają tezę, że por. Antoniego Korotyńskiego wprowadzono w błąd, przekazując informację o stacjonowaniu w tym rejonie oddziału powstańczego mjr. Józefa Oksińskiego (1840-1908), który wcześniej stoczył bitwę pod Kuźnicą Grabowską dnia 26.02.1863r. W tym samym czasie kiedy doszło do bitwy pod Lututowem, oddział powstańczy por. Józefa Oksińskiego znajdował się nad Pilicą w Maluszynie, ok. 130 km od Lututowa [J. Oxiński, *Wspomnienia z powstania polskiego 1863-1864*, s. 174-175].

Oddział powstańczy por. Antoniego Korotyńskiego rozpoczął wycofywanie się z rejonu Węglewic lasami w kierunku Lututowa przemieszczając się w pobliżu wsi Ostrówek, Augustynowa do wsi Piaski koło Lututowa. Po przejściu ok. 15 km oddział znalazł się na skraju lasu zwanego Koziołkiem, w pobliżu wsi Piaski. Z przodu, przed frontem oddziału, w odległości ok. 1500 m była wolna przestrzeń pól, charakteryzująca się gruntami piaszczystymi przechodzącymi w tereny podmokłe. Z kolei po lewej stronie oddziału znajdowały się pola przechodzące w lasy klonowskie. Natomiast około 500 m od skraju lasu Koziołek przebiegała droga wzdłuż wsi Piaski w kierunku Ostrówka. Oddział znajdował się w tragicznym położeniu, w tzw. „zatrzasku”. W takiej sytuacji por. A. Korotyński wydał rozkaz swojemu zastępcy, porucznikowi o pseudonimie „Tatar” (prawdopodobnie brat pisarza Józefa Kraszewskiego), ażeby z ok. 130 powstańcami przerwał okrążenie wojsk rosyjskich pod Olszynką i udał się w głąb lasu w kierunku Górki Klonowskiej. W lesie Koziołek pozostał por. Korotyński ze 120 powstańcami, uzbrojonymi przeważnie w broń palną i kosy. Uformowany w czworobok oddział powstańczy prawie przez trzy godziny bohatercko odpierał ataki konnicy i piechoty carskiej. Powstańcy nie mając żadnej szansy wydostania się z okrążenia, złożyli broń zdając się na łaskę Rosjan. Płk Pomerancew wydał rozkaz kozakom zamordowania bezbronných powstańców.

Po bitwie na otwartej przestrzeni obok lasu Koziołek, na którą wyparty został oddział powstańczy, pozostało 64 zabitych i 46 ciężko rannych a 3 wzięto do niewoli. Po rozbiciu oddziału, kolumna rosyjskiego garnizonu z Kalisza ruszyła w pościg za oddziałem powstańczym „Tatara”. Prawdopodobnie doszło do rozproszenia tegoż oddziału, a sam „Tatar” został później schwyty po bitwie pod Nowym Folwarkiem koło Wielunia i powieszony 3 października 1863 r. w Dźbowie koło Częstochowy. Rozproszone pododdziały powstańcze por. „Tatara” prawdopodobnie atakowały („nękały”) wojska carskie w powiecie wieluńskim. Rannych powstańców rosyjscy oprawcy dobijali a tych, których nie dobito (nie zauważono, że żyją), okoliczna ludność przewoziła do dworu Leona Taczanowskiego w Lututowie, w którym zorganizowano powstańczy szpital. Pomimo opieki lekarskiej udzielonej przez wojskowego chirurga dr Izzydora Kopernickiego, 11 ciężko rannych powstańców zmarło, wśród których był także dowódca oddziału por. Antoni Korotyński. Zmarłych rannych powstańców wraz z ich bohaterskim dowódcą pochowano na miejscowym cmentarzu parafialnym w Lututowie (po lewej stronie od wejścia), gdzie znajduje się do dnia dzisiejszego nagrobek (fot.9). Poległych powstańców w lesie Koziołek Rosjanie nie pozwolili pochować na cmentarzu. Mieszkańcy wsi z okolicy pola bitwy pod Olszynką, pod osłoną nocy, wywozili poległych Traktem tzw. „Grabowskim” do lasu „Cesarka” prawdopodobnie w kierunku Górki Klonowskiej (Popieliny) przed nieistniejącą już karczmą (w pobliżu znajduje się stary grab, na którym wisi kapliczka) po lewej stronie około od 20 do 50m w lesie (po II Wojnie Światowej stał jeszcze metalowy krzyż oraz zawieszane były kapliczki) tam ich zakopywano (fot.10). Pozostałych poległych po kilku (kilkunastu) dniach pochowano na skraju lasu Koziołek (wspomnienia prof. arch. Kurnatowskiego prawnuka Leona Taczanowskiego z Lututowa) po lewej stronie, którzy według wspomnień mieszkańców „przypominają” swoją obecność do dnia dzisiejszego (fot.11). Miejsca pochówku powstańców przez mieszkańców wsi przyległych do pól bitewnych zostały oznaczone krzyżami, niektóre z nich przetrwały do czasu zniszczenia przez Niemców w czasie II Wojny Światowej. W 1941 r. okupant niemiecki wyciął kilka starych sosen rosnących w pobliżu miejsca bitwy pozostawiając tylko jedną na uboczu w pobliżu Lututowa. Miejsca w pobliżu pola bitwy oznaczono w okresie międzywojennym kapliczkami, a po wojnie głazami i krzyżami. Po II Wojnie Światowej, w niedużej odległości (około 50m) od miejsca pochówku powstańców w lesie Cesarek znajdowały się zabudowania mieszkańca o nazwisku Rozmarynowski, nazywanego potocznie „Cesorz” (wspomnienia Paroń D. Lututów 2013r., Józefa Bartosza z Augustynowa 02.07.2013r). Ponadto oprócz powstańczych mogił (Las Cesarek, Koziołek) znajdują się mogiły („pojedyncze”, „podwójne”) przy drodze leśnej prowadzącej od Traktu Grabowskiego w kierunku obelisku w Piaskach.

Do wyjaśnienia pozostaje dramatyczna potyczka powstańców, prawdopodobnie z Oddziału „Tatara”, z kozakami na cmentarzu w Lututowie (wg przekazów ustnych mieszkańców).

Wśród tych, którzy przeżyli bitwę byli: Antoni Buchwald, leśniczy z Węglewic, zm. 8.07.1895 r., spoczywa na parafialnym cmentarzu lututowskim; Antoni Cichła, mieszkaniec Turowa koło Wielunia; Kasztan Herszlik, właściciel folwarku w Bronikowie; inż. Stefan Mizerski, organizator powstania w powiecie kaliskim [Galiński A., 2013]. Na cmentarzu lututowskim ponadto spoczywają: Pelagiusz Cielecki (15.12.1829

– 25.07.1877r), naczelnik cywilny powstania powiatu wieluńskiego, spoczywa w grobowcu rodzinnym po prawej stronie w pobliżu wejścia (fot. 7); Lucjan Szymański z Niemojewa, zginął w powstaniu i został pochowany przez rodzinę w osobnym grobie. Na uwagę zasługują nierozpoznane losy właściciela Górki Klonowskiej, któremu za udział w powstaniu styczniowym władze carskie skonfiskowały majątek. Po upływie dwóch lat od bitwy pod Lututowem tj. dn. 14.03.1865r., zostały sporządzone przez ówczesnego proboszcza ks. Dobrowolskiego trzy akty zgonu: Maciej Michalak, lat 27 ze wsi Zacharzew (akt nr 18); Jan Jurek, lat 21 ze wsi Krępa (akt nr 19) oraz Ottomar von Unruch, lat ok. 40 z Ostrowa Wielkopolskiego (akt nr 20) [ks. P. Szkudlarek, 2013].

Z dużą dozą prawdopodobieństwa dla Stefana Żeromskiego (1864 – 1925r.) inspiracją do napisania opowiadania pt. „Rozdziobią nas kruki, wrony” było pobojuwisko pod Lututowem w lesie „Koziołek”. Pisarz odwiedził w Lututowie swojego brata stryjecznego ks. Stanisława Żeromskiego (1869 – 1926r.), proboszcza kościoła rzymsko – katolickiego w latach 1922 – 1926 w Lututowie, pochowanego na miejscowym cmentarzu.

Miejsca pochówku powstańców w lesie Koziołek i Cesarek zostały oznakowane przez Autora i wymagają szczegółowego rozpoznania np. georadarem, ekshumacji i zorganizowania ponownego uroczystego pochówku (cmentarze powstańcze leśne).

LITERATURA

1. Paroń D., Bartoszek D. i in. Wspomnienia rodzinne i znajomych. Lututów 2013.
2. Czubiński A. Powstanie 1863-1864 roku we wschodniej Wielkopolsce. Polski Dom Wydawniczy „Ławica”, Poznań 1993.
3. Galiński A. Bitwa pod Lututowem 15.VI.1983 r. Wieluń, Lututów 2013.
4. Kiniewicz S. Powstanie styczniowe. PWN, Warszawa 2009.
5. Kopernicki F. Pamiętniki z powstania styczniowego. Notatki z powstania styczniowego w województwie kaliskim 1863-1864. Warszawa 1959.
6. Maliszewski J. Powstanie styczniowe. Notatki biograficzne uczestników. Warszawa 1932.
7. Małecki Z., Małecka I. Dowódca oddziału powstańczego mjr inż. Józef Oxiński. Duchowieństwo Ziemi Kaliskiej wobec Powstania Styczniowego 1863-1864 r. Maszynopis, Kalisz 2013.
8. Oxiński J. Wspomnienia z powstania polskiego 1863-1864. PWN, Warszawa 1965.
9. Zieliński St. Bitwy i potyczki 1863-64. Publikacja Muzeum Narodowe w Raperswilu 1913.

Mapa 1. Wycinek regionu Lututowa, pow. Wieruszów

Legenda:

1. Ocalała stara sosna z kapliczką oraz granitowy głaz z napisem w pobliżu pola bitwy (15.06.1863)
2. Pole bitwy i pobojuwisko przed skrajem lasu „Koziołek”
3. Las „Koziołek”
4. Skraj lasu „Koziołek” w pobliżu drogi po lewej stronie – prawdopodobne miejsce pochówku powstańców nie pochowanych w lesie „Cesarek”
5. Droga nieutwardzona – w przeszłości tzw. Trakt Grabowski zwany Drogą Powstańców
6. Las „Cesarska” – miejsce pochówku powstańców wywożonych nocą w tajemnicy przed Rosjanami przez okoliczną ludność
7. Istniejąca stara zabudowa – po II Wojnie Światowej gospodarstwo Rozmarynowskich potocznie nazywanych „Cesarkowie”
8. Rozwidlenie dróg w lesie „Cesarek”
9. Stary dąb z kapliczką – miejsce nieistniejącej karczmy w lesie „Cesarek”
10. W odległości około 150 m od rozwidlenia stary grab z kapliczką w lesie „Cesarek”
11. Cmentarz parafialny w Lututowie – w pobliżu bramy po lewej stronie pomnik nagrobny na zbiorowej mogile powstańców z 1863 r.
12. Cmentarz parafialny w Lututowie – w pobliżu bramy po prawej stronie grobowiec rodzinny w którym pochowano Pelagiusza Cieleckiego, naczelnika cywilnego Powstania Styczniowego powiatu wieluńskiego
13. Dęby – pomniki przyrody w Górcie Klonowskiej oraz pozostałości parku podworskiego dziedzica (...) któremu skonfiskowano majątek za udział w Powstaniu Styczniowym
14. Miejsce pochówku w Grzybie czterech kosynierów z oddziału powstańczego mjr Józefa Oxińskiego spalonych w chacie przez Rosjan (26.02.1863 r. – bitwa pod Kuźnicą Grabowską).

Fot. 1. Miejsce pochówku w Grzybie czterech powstańców z oddziału mjr J. Oxińskiego (bitwa pod Kuźnicą Grabowską 26.02.1863 r.) fot. Z. Małecki, lipiec 2013 r.

Fot. 2. Park podworski w Górcie Klonowskiej – majątek skonfiskowany dziedzicowi (...) za udział w Powstaniu Styczniowym 1863 r., fot. Z. Małecki, lipiec 2013 r.

Fot. 3. Ocalała stara sosna z kapliczką. W głębi widoczny las „Koziołek” fot. Z. Małecki, lipiec 2013 r.

Fot. 4. Wjazd do lasu „Koziołek”. Po lewej stronie drogi (Trakt Grabowski – Droga Powstańców) na skraju lasu, znajduje się mogiła powstańców, fot. Z. Małecki, lipiec 2013 r.

Fot. 5. W głębi widoczny las „Cesarek” fot. Z. Małecki, lipiec 2013 r.

Fot. 6. Rozwidlenie dróg w lesie „Cesarek”. W Głębi stary dąb, miejsce nieistniejącej karczmy fot. Z. Małecki, lipiec 2013 r.

Fot. 7. Cmentarz parafialny w Lututowie – grobowiec rodzinny, miejsce spoczynku Pelagiusza Cieleckiego, naczelnika cywilnego Powstania Styczniowego 1863r., powiatu wieluńskiego, fot. Z. Małecki, lipiec 2013 r.

Fot. 8. Las Cesarek – stary grab z kapliczką w odległości ok. 150m od rozwidlenia dróg (Trakt Grabowski – Droga Powstańców) fot. Z. Małecki, lipiec 2013 r.

Fot. 9. Cmentarz parafialny w Lututowie – zbiorowa mogiła Powstańców Styczniowych 1863 r, fot. Z. Małecki, 15 czerwca 2013 r.

Fot. 10. Oznakowanie miejsca pochówku w lesie „Cesarek” powstańców poległych (zamordowanych) w bitwie dn. 15.06.1863 r. pod Lututowem w lesie „Olszynka”, Oddziału Powstańczego por. Antoniego Korotyńskiego z wojskami garnizonów carskich z Kalisza i Wielunia

Fot. 11. Oznakowanie miejsca pochówku, na skraju lasu „Koziołek”, powstańców poległych (zamordowanych) w bitwie dn. 15.06.1863 r. pod Lututowem – w lesie „Koziołek”, Oddziału Powstańczego por. Antoniego Korotyńskiego z wojskami garnizonów carskich z Kalisza i Wielunia.

Fot. 12. Oznakowanie dwóch miejsc pochówku, w lesie „Cesarek” oraz na skraju lasu „Koziołek”, powstańców poległych (zamordowanych) w bitwie dn. 15.06.1863 r. pod Lututowem, Oddziału Powstańczego por. Antoniego Korotyńskiego z wojskami garnizonów carskich z Kalisza i Wielunia – tablica.

THE BATTLE OF THE INSURGENTS' DIVISION OF LIEUTENANT ANTONI KOROTYŃSKI ON 15.06.1863 AT LUTUTÓW IN KALISZ REGION

Summary

Lieut. Antoni Korotyński's division of about 250 insurgents was surrounded at Lututów by tsarist soldiers from the garrison in Kalisz (ab.750 soldiers) and Wieluń (ab.880 soldiers). Being trapped commander A. Korotyński ordered the second-in-command lieutenant whose pseudonym was 'Tatar' to take ab.130 insurgents and break through the surrounding Russian soldiers to go towards Górka Klonowska. Lieut.A. Korotyński stayed in a forest called Koziółek with 120 insurgents armed with firearms and scythes. Having formed a quadrangle the division of insurgents bravely beat off the Russian cavalry and infantry for three hours. Having no chance of breaking through the surrounding soldiers, the insurgents laid down their arms throwing themselves on the Russians' mercy. Lieut. Pomerancew ordered the Cossacks to murder the defenseless insurgents. After the battle next to Koziółek forest there were 64 dead, 46 severely wounded and three insurgents were taken prisoners. The wounded insurgents who died, together with their brave commander were buried at the local parochial cemetery in Lututów. The remaining murdered insurgents were buried at night in Cisarek forest and, after the tsarist soldiers left, on the edge of Koziółek forest.

Key words: The January Uprising, Lieut. A.Korotyński, tsarist garrisons, battle, battleground, burial site

DIE SCHLACHT DER AUFSTANDSABTEILUNG AM 15.06.1863 BEI LUTUTÓW UNTER OBERLEUTNANT ANTONI KOROTYŃSKI

Zusammenfassung

Die Abteilung von Oberleutnant Antoni Korotyński zählte ca. 250 Aufständische. Sie wurde umkreist durch die Zarenarmee aus Kalischer Regiment (ca.750 Soldaten) und Garnison aus Wieluń (ca. 880 Soldaten). Die Abteilungskommandeur A. Korotyński befahl seinem Stellvertreter dem Leutnant Pseudonym „Tatar“ mit 130 Aufständischen die Einkreisung auszubrechen und nach Górka Klonowa zu ziehen. Im Wald Koziółek genannt blieb der Oberleutnant A. Krototyński mit 120 Aufständischen, bewaffnet mit Feuerwaffen und Sensen. Das aus 120 Aufständischen formierte Viereck kämpfte heroisch gegen russische Kavallerie und Infanterie. Die Aufständischen hatten keine Chance die Einkreisung auszubrechen und gaben sich geschlagen. Damit ergaben sie sich auf Gnade und Ungnade der Russen. Der Oberst Pomerancew befahl den Kosaken die waffenlosen Aufständischen zu ermorden. Nach der Schlacht gab es neben dem Wald Koziółek 64 Gefallene, 46 Schwerverletzte und 3 Festgenommene. Die Gefallenen und ihr heroischer Oberleutnant wurden auf dem Pfarrfriedhof in Lututów begraben. Die restlichen ermordeten Aufständischen wurden nachts im Wald Cisarek und nach dem Rückzug der russischen Truppen am Rande des Waldes Koziółek beigesetzt

Schlüsselworte: Januarufstand, Oberleutnant A. Korotyński, Zarengarnisone, Schlacht, Schlachtfeld, Begrabungsort